

БАТЛАВ.
ГЭР БҮЛ, ХӨДӨЛМӨР, НИЙГМИЙН
ХАМГААЛЛЫН САЙД

Т.АУБАКИР

2026 оны 04 дүгээр сарын 24-ний өдөр

БАТЛАВ.
ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН
САЙД

С.АМАРСАЙХАН

ГЭР БҮЛИЙН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл

Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын Арван зургаадугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Гэр бүл бол нийгмийн жам ёсны үндсэн нэгж мөн бөгөөд нийгэм, төрөөр хамгаалуулах эрхтэй”, мөн зүйлийн 5 дахь хэсэгт “өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхтэй” гэж тус тус заасан.

Монгол Улс 1969 оны 5 дугаар сарын 10-ны өдөр нэгдэн орсон Эхчүүдийг хамгаалах тухай Олон Улсын Хөдөлмөрийн байгууллагын 103 дугаар конвенцын 4.1-д “Жирэмсний болон хүүхэд төрүүлсний чөлөөнд байгаа эмэгтэй мөнгөн тэтгэмж болон эмнэлгийн үйлчилгээ авах эрхтэй”, 4.2-т “Мөнгөн тэтгэмжийн хэмжээг үндэсний хууль тогтоомжоор тогтоох бөгөөд энэ нь эх, хүүхдийн амьдралын зохистой түвшинд эрүүл, бүрэн бүтэн байдлыг хангахуйц байна” гэж тус тус заасан байдаг.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” гэж, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж заасан байна. Монгол Улс нь Үндсэн хуульдаа тунхагласан хүний эрх, эрх чөлөөг хангах баталгааг бүрдүүлэх үүргийнхээ дагуу Гэр бүлийн тухай бие даасан хуулийг 1999 онд батлан хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Алсын хараа-2050 Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого”-ын 2.3-т “Хүн амын тогтвортой өсөлтийг дэмжиж идэвхтэй, бүтээлч иргэн, гэр бүлийг төлөвшүүлнэ” гэж, 2.3.1-д “Хүн амын төрөлтийг дэмжсэн, гэр бүлд ээлтэй хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн хамгааллын бодлого, хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлнэ” гэж, Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 23 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл”-ийн 2.3.1-д “Хүн амын тогтвортой өсөлтийг дэмжсэн, судалгаа, нотолгоонд суурилсан, гэр бүлд ээлтэй хөгжил, хамгааллын үр ашигтай тогтолцоог бүрдүүлнэ.” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 2.1.1.2-д “Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн батлуулж, “Чанартай амьдрал-гэр бүлийн гишүүдийн оролцоо” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.”, 2.1.1.3-т “Хиймэл оюун ухааныг ашиглан иргэн бүрийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн нийгмийн үйлчилгээг нэвтрүүлнэ.”, 2.1.1.4-д “Гэр бүлийн хөгжлийн цогц үйлчилгээний төвийг бүх аймаг, дүүрэгт төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр ажиллуулж, гэр бүлд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх, гэр бүлийн гишүүдийн ёс зүйн хариуцлагыг дээшлүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.” гэж тус тус заасан.

Мөн Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 оны 11 дүгээр сарын 20 өдрийн 181 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 102-т “Гэр бүлийг дэмжих тухай (Анхдагч хууль) гэж туссан зэрэг нь Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл болж байна. Энэхүү хуулийн төсөл нь анхдагч хуулийн төсөл тул Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.3 дахь хэсэгт заасны дагуу хийсэн тандан судалгаагаар хуулийн төсөл боловсруулах шаардлагатай гэж дүгнэсэн. 1999 оны Гэр бүлийн тухай хууль нь хувийн эрх зүйд хамаарах гэрлэх, гэрлэлт дуусгавар болох, гэрлэлтийг хүчин төгөлдөр бусад тооцох нөхцөл, журам, эцэг, эх, хүүхдийн хоорондын харилцаа, тэжээн тэтгэх, үрчлэлт, хүүхдийг гэр бүлдээ авч хүмүүжүүлэх, асран хамгаалах, харгалзан дэмжихтэй холбогдон гэр бүлийн гишүүдийн хооронд үүссэн эд хөрөнгийн бус амины харилцааг зохицуулдаг. Гэтэл гэр бүлийн тогтвортой байдал, гэр бүлийн хөгжил, сайн сайхан байдлыг дэмжих эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байгаа ба нийгмийн анхан шатны нэгж гэр бүлийг бэхжүүлэх шаардлага байна.¹

Гэр бүл, эх, хүүхдэд олгож буй тусламж, дэмжлэгийг Нийгмийн халамжийн тухай, Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай, Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хуулиудаар зохицуулж байна. “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 95-д Нийгмийн халамжийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулахаар тусгасан бөгөөд энэ хүрээнд нийгмийн халамжийн үйлчилгээний хамрах хүрээг оновчтой болгон зорилтот бүлэгт чиглүүлж, эх, хүүхдэд чиглэсэн тусламж, дэмжлэгтэй холбоотой зохицуулалтыг нийгмийн халамжийн хуулиас салгах юм. Үүнтэй холбоотойгоор хүүхэд, гэр бүл, эхчүүдэд чиглэсэн тэтгэмж, хөнгөлөлт үзүүлэхтэй холбоотой хуулийн эрх зүйн орчинг нэгтгэн нэг хуулиар зохицуулах үүднээс хуулийн төсөл боловсруулах шаардлагатай байна.²

1.2. Практик шаардлага

Манай улс хүн амаа өсгөх, төрөлтийг дэмжих зорилгоор олон хүүхэдтэй эхчүүдэд хүүхдийн тоог харгалзан тэтгэмж олгож ирсэн. Тухайлбал: БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын 1962 оны 1 дүгээр сарын 30-ны өдрийн чуулганаар батлагдсан Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхчүүдэд улсаас олгох тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх тухай хуулиар 3 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй эхчүүдэд хүүхдийн тоог харгалзан 300-800 төгрөгийг жилд нэг удаа олгож байсан. Ардын Их Хурлын тэргүүлэгчдийн 1971 оны 7 дугаар сарын 5-ны өдрийн 140 дүгээр зарлигаар Олон хүүхэдтэй эхчүүдэд улсын тэтгэвэр олгох журамд өөрчлөлт оруулж, төрүүлж

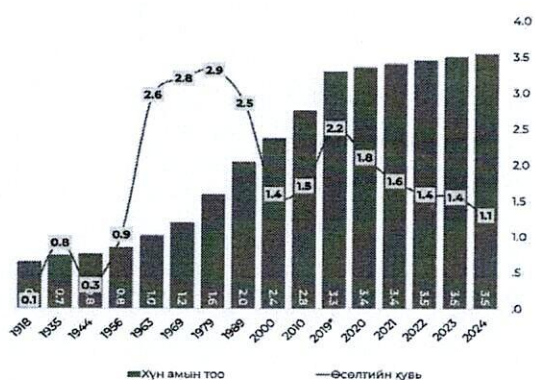
¹ Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан судалгааны тайлан, х5

² Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан судалгааны тайлан, х49

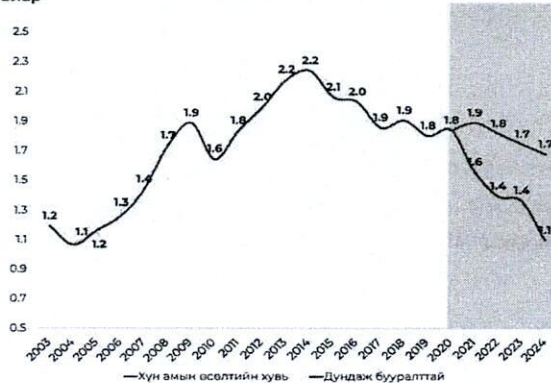
өсгөсөн 4 ба түүнээс дээш тооны бага насны олон хүүхэдтэй эхэд 16 хүртэл насны хүүхдийн тоог харгалзан жилд нэг удаа тэтгэмж олгож байжээ. Эдгээр арга хэмжээ нь манай улсын хүн амыг өнгөрсөн зуунд эрчимтэй өсөхөд чухал нөлөө үзүүлсэн.

Зах зээлийн эдийн засгийн шилжилтийн эхэн үе 1991 оноос хүн амын өсөлт буурсаар 2005 оноос эхлэн бага боловч тогтмол өсөлттэй байж, 2014-2015 онд 2.2³ хувь хүрсэн. Ийнхүү өсөхөд 2010 онд батлагдсан Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай, 2017 онд батлагдсан Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн хүрээнд жирэмсэн болон 0-3 насны хүүхдээ асарч байгаа эхчүүдэд сар бүр олгох тэтгэмж, ихэр хүүхдийн тэтгэмж, 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй эхийг Эхийн алдар одонгоор урамшуулж жил бүр тэтгэмж олгох зэрэг бодлогын арга хэмжээнүүд хувь нэмрээ оруулсаныг дараах хүснэгтээс харж болно.

ХҮН АМЫН ТОО, ӨСӨЛТИЙН ХУВЬ
сая хүнээр

ХҮН АМЫН ӨСӨЛТ БОЛОН ХЭТИЙН ТООЦОО
хувиар

2019 оны Зарим иргэний тэтгэврийн хэмжээг нэмэгдүүлэх тухай хуулиар 4 ба түүнээс дээш хүүхдийн нөхцөлөөр өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон эхчүүдийн тэтгэврийн хэмжээг 50,000 төгрөгөөр нэмэгдүүлсэн, 2023 онд шинэчлэн баталсан Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн 23.1.4-т заасны дагуу эхийн нийгмийн даатгалын шимтгэл төлснөөр тооцох хугацааг түүний төрүүлсэн болон үрчлэн авсан хүүхэд бүрийн тоогоор нэг жил зургаан сараар нэмэгдүүлэн тооцдог болсон нь салбарын бодлого, хуулийг гэр бүлд ээлтэй болгож байгаагийн илрэл юм.

Нийгмийн халамжийн сангаас олгогддог ахмадуудад олгох насны хишиг, эхийн алдар одонгийн мөнгөн тусламж, 0-3 хүртэлх насны хүүхэд асарч байгаа эх, эцэгт олгож байгаа тэтгэмж, хүүхдийн мөнгө зэрэг нь гэр бүлд чиглэсэн нийтлэг мөнгөн тусламж буюу халамжийн сангийн хөрөнгийн 80 орчим хувь нь зорилтот бүлгээс илүүтэй нийтийг хамарсан шинжтэй үйлчилгээнд⁴, үлдсэн буюу 20 орчим хувь нь нийгмийн халамжийн зорилтот бүлгийн иргэдэд зарцуулагдаж байгаагаас харахад нийгмийн халамжийн хөрөнгийн ихэнх нь халамжийн бус зориулалтаар зарцуулагдаж байна.

Тодруулбал, Ахмад настны тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд заасны дагуу 65, түүнээс дээш настай ахмад настанд насны хишиг, Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу зургаан хүүхэд төрүүлж өсгөсөн "Эхийн алдар" нэгдүгээр зэргийн одонтой, дөрвөн хүүхэд төрүүлж

³ Үндэсний статистикийн мэдээллийн сан, 1212.мн

⁴ Нийгмийн халамжийн салбарын бодлогын шинжилгээ, 2024 он

өсгөсөн "Эхийн алдар" хоёрдугаар зэргийн одонтой эхэд олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийн урамшуулал, Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1.6 дахь хэсэгт заасны дагуу хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг 0-18 хүртэлх насны хүүхдэд, Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд заасны дагуу жирэмсний таван сартайгаас эхлэн хүүхэд төрүүлэх хүртэлх хугацаанд эхэд сар бүр олгох тэтгэмж, 0-3 хүртэлх насны хүүхдээ асарч байгаа эх, эсхүл эцэгт сар бүр хүүхэд асарсны тэтгэмж, дөрөв хүртэл насны ихэр хүүхэдтэй эх, эцгийн нэг удаагийн тэтгэмжид тус тус зарцуулагдаж байна.

Сүүлийн жилүүдэд манай улсад үүссэн ажиллах хүчний хомсдол нь ажлын байр, цалингийн шалтгаанаас гадна "хүн ам зүйн учир шалтгаантай" байна.⁵ Учир нь өнөөдрийн, цаашдаа ч хэсэг хугацаанд гол байх ажиллах хүчний гол бүлэг одоогийн 18-33 насныхан 1991-2005 онд төрсөн бага төрөлтийн үеийнхэн юм. Энэхүү бүлэг насныхан гол ажиллах хүчнээс гадна нөхөн үржихүйн ид үедээ байгаа тул бидэнд одоо л төрөлтийг дэмжих шаардлага байна.

Монгол Улсын Хүн амын 2020-2050 оны шинэчилсэн хэтийн тооцоогоор "Монгол Улсын хүн амын өсөлтийн хувь 2033 он хүртэл тогтмол аажмаар жилд дунджаар 0.1 нэгж хувиар буурсаар, 2036-2046 он хүртэл аажмаар өсөх боловч 2050 онд буурч 1.3 хувь болно" гэж⁶ тооцоолсноос өмнө хүн амын өсөлт буурахаар байна. Иймээс бид хүн ам зүйн нөхцөл байдлыг сайжруулах үүднээс төрөлт, эх, хүүхэд, гэр бүлийг дэмжих үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлэх нь зүйн ёсны хэрэг болох юм. Учир нь төрөлтийн ерөнхий коэффициент буюу 1000 хүн амд ногдох төрөлт 2014 оноос эхлэн жилээс жилд буурч 2014 онд 28 байснаа 2023 онд 19 болсон байна.⁷

2023 оны байдлаар Монгол Улсын 3,504,741 хүн ам нь 983,485 өрхөд бүртгэгдэн амьдарч байгаа бөгөөд нэг өрхөд дунджаар 3.56 хүн ногдож байна. Нийт 566,999 өрх хүүхэдтэй байгаа нь нийт өрхийн 57.7 хувь болж байна. Үүнээс 18 хүртэл насны 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрхийн тоо 54,873 байгаа нь нийт өрхийн 5.6 хувийг, хүүхэдтэй өрхийн 9.7 хувийг эзэлж байна.

Улсын хэмжээнд 2020-2023 онд жилд дунджаар 16,338 хос гэрлэлтээ бүртгүүлсэн бол 4,009 хос гэрлэлтээ цуцлуулсан байна. 2023 онд гэрлэлтээ бүртгүүлсэн хосын тоо 17,408 байж, өмнөх оноос 116-аар буюу нэг орчим хувиар буурсан бол гэр бүл цуцлалт 4,776 болж, өмнөх оноос 4,9 хувиар буюу 223-аар нэмэгджээ.

Өрхийн орлого, зарлагын байдлыг шинжлэхэд сүүлийн 5 жилийн 3 жилд нь өрхийн зарлага нь орлогоосоо давсан байдалтай байна. Тухайлбал, 2024 оны III улирлын байдлаар нэг өрхийн сарын дундаж орлого 2,617,237 төгрөг байхад зарлага нь 2,696,940 төгрөг байж, зарлага 79,703 төгрөгөөр орлогоо давсан байна. Мөн хугацааны сарын дундаж цалин 2,479,600 төгрөг байгаа ба өрхийн нийт орлогын 95 хувийг бүрдүүлж байна.⁸ Ядуурлын түвшин буюу нийт хүн амд ядуурлын шугамаас доогуур хэрэглээтэй хүн ам 27,1 хувийг эзэлж байна.⁹

⁵ ХНХЯ, Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах дээлийн дунд хугацааны эрэлт, нийлүүлэлтийн таамаглал судалгааны тайлан, 2024 он, х13

⁶ Монгол Улсын Хүн амын 2020-2050 оны шинэчилсэн хэтийн тооцоо, ҮСХ, 2021 он

⁷ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, 1212.mn

⁸ Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, 1212.mn

⁹ Ядуурлын үндсэн үзүүлэлт, ҮСХ, 2022 он

“Монголын гэр бүлийн харилцааны хэв шинж, өөрчлөлт” судалгаагаар¹⁰ гурван гэр бүл тутмын нэг нь санхүүгийн, таван гэр бүл тутмын нэг нь орон байрны асуудалтай гарсан байна. Гэр бүлийн зөрчил, маргааны 55.3 хувь нь санхүү, өр зээлийн асуудлаас, 15.7 хувь нь согтууруулах ундааны хэрэглээнээс, 15.3 хувь хүүхэдтэй холбоотой асуудлаас, 11 хувь нь үзэл бодлын зөрчлөөс болж байна гэж үзжээ. Судалгаанд оролцогчдын 57.6 хувь хөдөлмөр эрхлэх боломж, өрхийн орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, 55.4 хувь орлого нэмэгдүүлэх, 18.6 хувь гэр бүлийн боловсрол олгох, 17.7 хувь гэр бүлийн харилцаа, сэтгэл заслын зөвлөгөө хэрэгтэй гэжээ. Залуу гэр бүл ажлын байр, орон сууцтай болох, орлогоо нэмэгдүүлэхийг хүсэж байхад дунд насны гэр бүл санхүү, хүүхдийн боловсрол, хүмүүжлийн асуудлыг чухалчилсан байна. Судалгааны дүнгээс иргэд эхлээд гэр бүлийн материаллаг хэрэгцээгээ хангахыг чухалчилдаг нь харагдаж байгаа бөгөөд тулгамдсан асуудлууд ихэнхдээ салбар дундын шинжтэй байна.

Гэр бүлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, аймаг, нийслэл, дүүргийн хүүхэд, гэр бүлийн газар, хэлтэс, гэр бүлд зөвлөгөө өгөх төв нь байгуулагдсан цагаас иргэдэд гэр бүлийн боловсрол олгох, зөвлөгөө өгөх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж, жилд дунджаар гэр бүлийн 25-40 хувийг хамруулж байна. Тухайлбал, 2023 онд 418,139 хүнд урьдчилан сэргийлэх сургалт, зөвлөгөө, үйлчилгээ үзүүлжээ. Гэсэн хэдий ч гэр бүлийн боловсролыг иргэдэд бага наснаас олгох, нийгмийн үйлчилгээг улам бүр өргөжүүлж гэр бүлд нийгэм сэтгэл зүйн цогц үйлчилгээ үзүүлэх, түүнчлэн нийгмийн хөгжлийн чиг хандлага, иргэдийн завгүй амьдралын нөхцөлтэй уялдуулан бие даан суралцах, цахим боловсрол олж авах боломжийг бүрдүүлж онлайн боловсрол, зөвлөгөө үйлчилгээг хөгжүүлэх шаардлагатай юм.

Дээр дурдсан практик шаардлагыг багцлан дүгнэвэл хүн амын өсөлт, төрөлтийг дэмжих зорилгоор эх, хүүхэд, гэр бүлд боломжит дэмжлэгийг үзүүлэх, гэр бүлийг орлогыг сайжруулах үүднээс хөдөлмөрийн чадвартай гэр бүлийн гишүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, залуу гэр бүлд орон сууцны дэмжлэг үзүүлэх, иргэдэд гэр бүлийн боловсрол олгох, гэр бүлд цогц үйлчилгээ үзүүлэх, нийгэм сэтгэл зүйн зөвлөгөө, үйлчилгээг чанартай хүргэх, гэр бүлд ээлтэй орчинг бүрдүүлэх шаардлага тулгарч байна.

Гадаадын улс орнууд эдгээр тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэж, гэр бүлийг дэмжиж буй туршлагыг судлан үзэхэд дэлхийн 40 гаруй орон хүүхэд, эх, эцэг, гэр бүлд мөнгөн дэмжлэг үзүүлж, ажил, амьдралын тэнцвэрийг хангаж, гэр бүлд ээлтэй орчинг бүрдүүлж байна.¹¹ Улс орнуудын гэр бүлийг дэмжиж буй ерөнхий зарчмыг харахад нийгмийн тэгш байдлыг бий болгох үүднээс хүүхдийн тоо, гэр бүл, эцэг, эхийн орлогын түвшнээс хамааран тэтгэмжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх, шатлалаар тогтоох зарчим баримталж байна.¹² Швед, Австрали, Герман, Унгар, Япон, Өмнөд Солонгос, Оросын Холбооны зэрэг улсууд нь хүүхдийн тооноос хамаарсан тэтгэмж дэмжлэг дээр нэмж гэр бүлд татварын хөнгөлөлт, орон сууцны дэмжлэг үзүүлж байна.¹³ Түүнчлэн гэр бүлийн орлого өндөр бол хүүхдийн тэтгэмж

¹⁰ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, 2019 он

¹¹ ОУЭЗХАХБ-ын болон Европын холбооны гишүүн өндөр болон дунд орлоготой 41 орны гэр бүлд ээлтэй бодлогын талаар НҮБХАС-гийн илтгэл, 2019 он

¹² Нийгмийн халамжийн хуулийн төслийг боловсруулах зөвлөх үйлчилгээний тайлан, Дэлхийн банк, 2022 он

¹³ Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судалсан тайлан, 2024, х34-48

олгохгүй байх, багасгах зарчим ч харагдаж байна. Хүүхдийн мөнгийг Франц Улс хүүхдийн тооноос хамаарч шатлалаар, Япон улс 3 дахь хүүхдээс эхлэн 50 хувиар нэмэгдүүлсэн хэмжээгээр тус тус олгож байна. БНСУ өрхийн орлогын түвшин хамгийн өндөр 10 хувийн 0-6 насны хүүхдээс бусад бүх хүүхдэд мөнгөн тэтгэмж олгодог бол Казахстан Улс 4 ба түүнээс дээш хүүхэдтэй гэр бүлд өрхийн орлогыг харгалзахгүйгээр, харин цөөн хүүхэдтэй өрхөд хүүхдийн тооноос хамааруулан олгож байна.

Унгар Улс гэр бүлийг дэмжих, төрөлтийг нэмэгдүүлэх зорилгоор нэг хүүхэдтэй эхэд сард 32 евро, 2 хүүхэдтэй эхэд 60 евро, 3 хүүхэдтэй ээж сард 99 еврогийн татварын хөнгөлөлт, 4 ба түүнээс дээш хүүхэд төрүүлсэн бол татвараас насан туршид нь чөлөөлдөг. ОХУ эхний 2 хүүхдэд тус бүр сард 1400 рублийн, 3 дахь хүүхдээс 3000 рублийн татварын хөнгөлөлт үзүүлдэг байна. Татварын хөнгөлөлт нь ажил, хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдийг дэмжиж, нийгмийн дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлдэг байна.

Өмнөд Солонгос Улс нь гэр бүлд ээлтэй нийгмийн орчинг дэмжих тухай хуулийг¹⁴ хэрэгжүүлж, гэр бүлийн хөгжлийн цогц үйлчилгээний төвийг ажиллуулж байна. Гэр бүлд ээлтэй нийгмийн орчин гэж ажил, амьдралын тэнцвэрийг хангах, хүүхэд өсгөх хүмүүжүүлэх, гэр бүлийг дэмжих хариуцлагыг бүх түвшинд хуваалцан хэрэгжүүлдэг орчныг үздэг байна. Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төв нь гэр бүлийг дэмжих хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, түгээн дэлгэрүүлэх, гэр бүлийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалах, бусад төвүүдийг нэгдсэн удирдлага, арга зүйгээр хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна.¹⁵

Гэр бүлийн тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулж, гэр бүлийн харилцааны хувийн эрх зүйн орчинг сайжруулахаар ажиллаж байгаатай зэрэгцүүлэн гэр бүлийн хөгжил, гэр бүлд ээлтэй орчинг дэмжих эрх зүйн орчин бий болгох, түүнчлэн Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл"-ийн 95-д заасны дагуу Нийгмийн халамжийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулахтай холбогдуулан Нийгмийн халамжийн тухай, Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай, Олон хүүхэд төрүүлж, өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хуулиар нийтлэг хэлбэрээр эх, хүүхдэд олгож байгаа тэтгэмж, тусламж, урамшууллыг гэр бүлийг дэмжих нийгмийн бодлогын бусад арга хэмжээтэй нэгтгэн тусдаа хуулиар зохицуулах зайлшгүй шаардлагыг тус тус үндэслэн Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг шинээр боловсруулахыг зүйтэй гэж үзсэн болно.

Хоёр.Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төсөл нь эх, хүүхдийн хөгжлийг дэмжих, гэр бүлд ээлтэй орчныг бүрдүүлэх, гэр бүлд хөгжлийн цогц үйлчилгээ үзүүлэх, ажил, амьдралын тэнцвэртэй байдлыг хангах замаар гэр бүлийн тогтвортой байдал, хүн амын өсөлтийг дэмжихэд оршино. Хуулийн төсөлд дараах агуулгыг бүлэглэн тусгана:

Хуулийн зорилт, нэр томъёоны тодорхойлолт, гэр бүлийг дэмжихэд баримтлах зарчмыг тусгана;

¹⁴ Act on the promotion of creation of family-friendly social environment, Act No.17438, Jun 9, 2020

¹⁵ БНСУ-д "Монгол гэр бүлийн өдөрлөг" зохион байгуулсан тайлан, 2024, х2

Нийгмийн халамжийн хуулийн дагуу хүүхэд, эх, гэр бүлд тэтгэмж олгох, хөнгөлөлт үзүүлэх, олон хүүхэдтэй эхийг шагнах, урамшуулахтай холбогдсон харилцааны зохицуулалтыг тусгана;

Гэр бүлд үзүүлэх нийгмийн үйлчилгээг тодорхойлж, иргэдэд гэр бүлийн боловсрол олгох, гэр бүлд нийгмийн ажлын үйлчилгээ, нийгэм сэтгэл зүйн зөвлөгөө, эрүүл мэнд, хууль зүйн зөвлөгөө, холбон зуучлах үйлчилгээ үзүүлэх, онлайн сургалт, зөвлөгөө, үйлчилгээний мэдээллийн платформ, гэр бүлийн хөгжлийн цогц төв, үйлчилгээг магадлан итгэмжлэгдсэн мэргэжлийн холбоо, төрийн бус байгууллагаар гүйцэтгүүлэх зэрэг харилцааг тусгана. Аймаг, дүүргүүдэд Гэр бүлийн хөгжлийн цогц төв ажиллаж, гэр бүл, хүн амын бүлэгт нэгдсэн, төрөлжсөн хөтөлбөрөөр үйлчилгээг үзүүлэх, алслагдсан газарт амьдарч буй гэр бүлд явуулын үйлчилгээ үзүүлэх зохицуулалтыг тусгана;

Орон нутаг, аж ахуйн нэгж, байгууллага гэр бүлд ээлтэй орчин бүрдүүлэх, ажилтны ажил, амьдралын тэнцвэрийг хангах, гэр бүлд ээлтэй хөдөлмөрлөх нөхцөлөөр хангах, иргэд, олон нийтэд чиглэсэн гэр бүл хамтаараа байх, гэр бүлийн өдрийг тэмдэглэхийг дэмжих харилцааны зохицуулалтыг тусгана;

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих төрийн байгууллагын тогтолцоо, чиг үүрэг, салбар дундын зохицуулалт, хэрэгжилт, хяналт, мэдээлэл солилцох, 5 жил тутамд гэр бүлийн суурь судалгаа, хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ тус тус хийх, хүний нөөцийг бэлтгэхтэй холбоотой зохицуулалтыг тусгана;

Хууль зөрчсөн иргэн, хуулийн этгээд, албан тушаалтны үйлдэлд холбогдох хуульд заасан хариуцлага, хууль дагаж мөрдөх шилжилтийн үеийн зохицуулалтыг тусгана.

Хуулийн төсөлд захиргааны хэм хэмжээний акт батлах эрх олгосон заалт тусгахгүй бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 27 болон 27¹ дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг баримтална. Харин одоогийн мөрдөгдөж буй захиргааны хэм хэмжээний актыг хуулийн төсөлд тусгаж, захиргааны хэм хэмжээний актын тоог багасгана. Тухайлбал, хуулийн төсөлд Хүүхдийн мөнгөн дэмжлэгтэй холбогдох эрх зүйн зохицуулалтыг тусгаснаар Засгийн газрын 2023 оны 06 дугаар сарын 21-ний өдрийн Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж олгох журам баталсан 236 дугаар тогтоол хүчингүй болж, хуулиар зохицуулагдана.

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагааг тайлагнах, үр дүнг хянах, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, ил тод байх зарчмыг хэрэгжүүлэхэд анхаарч, холбогдох санхүү, үйл ажиллагааны тайлангаа хариуцсан байгууллагад гаргах, ил тод байлгах эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.

Гурав.Хууль батлагдсаны дараа үүсэж болох эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Хуулийн төсөл батлагдсанаар гэр бүлийн тогтвортой байдлыг дэмжих, ялангуяа бага насны хүүхэдтэй, олон хүүхэдтэй гэр бүлийн амьдралын чанарыг сайжруулах, эх, нялхсын эрүүл мэнд, иргэдийн хөгжлийг цогц байдлаар дэмжих боломж бүрдэнэ. Төрийн зүгээс нийгмийн анхан шатны нэгж-гэр бүлд эрүүл,

үндэсний ухамсартай, хүмүүнлэг, ёс суртахуунтай, өв тэгш, эх оронч иргэнийг өсгөн бойжуулах, төлөвшүүлэх нөхцөл бүрдүүлснээр Монгол Улсын хүн амын тогтвортой өсөлт хангагдах таатай нөхцөл бүрдэнэ.

Олон хүүхэдтэй гэр бүлийг дэмжсэнээр гэр бүлийн аж амьдрал дээшилж, гэр бүлийн харилцаа бат, тогтвортой болох, ажил, хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэдийг дэмжсэн бодлого бодитойгоор хэрэгжиж, хөдөлмөрийн бүтээмж, нийгмийн чинээлэг дундаж давхаргын эзлэх хувь нэмэгдэнэ.

Түүнчлэн эх, хүүхдийг дэмжих бодлогыг нийгмийн халамжийн бодлогоос ялгаж заагласнаар халамж хавтгайрсан гэх иргэд, олон нийтийн ойлголт, хандлага өөрчлөгдөнө.

Энэ хуульд тусгах гэр бүл, эх, хүүхэд үзүүлэх мөнгөн дэмжлэгүүд нь одоо мөрдөгдөж буй Нийгмийн халамжийн тухай болон Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай, Олон хүүхэд төрүүлж, өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хуулиар зохицуулагдаж байгаа тул төсөв нэмж шаардагдахгүй болно.

Дөрөв.Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар

Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэн боловсруулна.

Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Эх, эцэг, олон хүүхэдтэй өрх толгойлсон эх, эцэгт тэтгэмж олгох тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцох тухай, Олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн эхийг урамшуулах тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцох тухай, дагаж мөрдөх журмын тухай, Хөдөлмөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Орон сууцны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хууль, Нийгмийн халамжийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хууль, Авто тээврийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл, Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг тус тус боловсруулна.

---oOo---